

הדרך אל הגאולה

בתחילת מסכת ברכות (ג, א) מסופר על מפגש מרתק בין רבי יוסי לאלהיו הנביא:

”תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח [המתין לי] עד שסיימתי תפילתי.

לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך. ואמרתי לו: מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עובדי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפילה קצרה!

באותה שעה למדתי ממנו שלושה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה.

ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים, שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחיי ראשך! לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום, שלוש פעמים אומרת כך. ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין ”יהא שמיה הגדול מבורך” הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך! מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם”.

מה עומד בעומקו של השיח בין אליהו הנביא לרבי יוסי? לעניות דעתי עיקר הדיון בין אליהו הנביא לרבי יוסי בא לברר את הדרך הנכונה להבאת הגאולה. אליהו, מבשר הגאולה ומי שתפקידו להשיב לב אבות על בנים, מבקש ללמד את רבי יוסי עקרונות חשובים הנדרשים להבאת הגאולה.

ננסה להסביר את האגדה על הסדר:³

“פעם הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים”.

תחילתה של האגדה מציבה אותנו בתקופה של חורבן ירושלים. רבי יוסי אינו יכול להישאר אדיש לחורבן שעם ישראל מצוי בו, והוא פועל לקרב את הגאולה. הוא נכנס להתפלל ולהתעלות, ובתפילתו מבקש להביא לסיומו של חורבן ירושלים ולתחילת בניינה. כניסתו לחורבה, בלא מורא מהמזיקים, מעידה שהוא אינו מתייאש מהחורבן והוא נחוש לפעול להבאת הגאולה. בשעה זו מגיע אליהו הנביא וממתין לסיום התפילה.

“לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי!”

אף שאלהו הנביא סובר שרבי יוסי לא נהג כשורה הוא מכבד אותו וקורא לו “רבי”, אות שרבי יוסי הוא אדם גדול, ורבי יוסי עונה לו בלשון “רבי ומורי”. כמה הרבה יש לנו ללמוד מכבוד הדדי נפלא שכזה!

“ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו?”

לשאלת אליהו לפרש כניסתו לחורבה עונה רבי יוסי כי הוא נכנס להתפלל. אליהו מבהיר לרבי יוסי שהיה עליו להתפלל בדרך משום שאסור להיכנס לחורבה, אך רבי יוסי טוען שהוא פחד שמא עוברי דרכים יפסיקוהו מתפילתו. יש לשים לב להבדל הלשוני בין תיאורו של רבי יוסי – **שהיה מהלך בדרך – לבין עוברי הדרכים** שרבי יוסי חשש שמא יפסיקוהו מתפילתו.

הבן האיש חי מסביר שיש שני סוגי אנשים בעולם:

הולכי דרכים הם אנשים צדיקים שחשים תחושת שליחות מאת ה' בכל מקום שאליו הם מגיעים ובכל שלב שבו הם נמצאים. לא רק המטרה עומדת לנגד עיניהם אלא גם הדרך, ואם הם הגיעו למקום מסוים סימן ששם עליהם לגלות את קדושתו של ה'. שום דבר אינו מקרי, הכול בהשגחה פרטית. לעומתם, עוברי דרכים (ביטוי המזכיר “עוברי עבירה”) חיים בתחושה שהם רק עוברים בעולם. הם מעוניינים רק בהשגת מטרתם בלי כל התייחסות לדרך אל המטרה, ואין הם מבינים כלל את החשיבות של כל שלב בפני עצמו. “הולך

3. חלק מהדברים מקורם בפירוש הבן איש חי בספרו “בן יהודע”.

דרכים" הרואה בדרכו אדם שמתפלל ימתין בסבלנות לסיום התפילה, אולם רבי יוסי חושש ממפגש עם "עוברי דרכים" – שיביאו להפסקת תפילתו אם יתפלל בדרך.

אליהו הנביא אינו מקבל את טיעונו של רבי יוסי, וטוען לעומתו: **היה לך להתפלל תפילה קצרה!** דווקא בשל היותך בגדר "הולך דרכים" עליך להתפלל בדרך ולהיפגש עם "עוברי הדרכים". ואם אתה חושש שמא תיאלץ לקצר בתפילתך דע לך שהמתפלל בדרך, כלומר מי שעסוק בקירוב אנשים רחוקים לדרך התורה, נדרש לעתים לקצר בתפילתו כדי למלא את תפקידו ולקיים את שליחותו (כעין זה כתב מו"ר סבי זצ"ל הרב משה בוצ'קו' על חובת הכוהן לטהר את טמא-המת באפר פרה אדומה, על אף שמתוך כך ייטמא הוא בטומאה קלה). אמנם אין לעבור עבירות למען שליחות זו או אחרת, שהרי אין אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך" (שבת ד, א), אך גדר של "טומאה קלה" – וכמוה גם קיצור בתפילה – נדרש במקרים מסוימים.⁵

"באותה שעה למדתי ממנו שלושה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה".

רבי יוסי לומד מאליהו הנביא שכדי לקרב את הגאולה אין להסתגר ולהתפלל בחורבה, אלא להפך. כדי לקרב אדם צריך להבין היכן הוא נמצא ובאיזו דרך הוא הולך, ומי שספון בבית המדרש לא יוכל להבין ללבו של האחר וממילא לא יוכל לקרבו. אתה תתפלל בדרך, אומר אליהו לרבי יוסי, וכשיגיע עובר דרכים תקצר בתפילתך ותתלווה אליו בדרכו. תתיידד עמו, ושתגיעו לעיר תוכל להזמינו להצטרף למניין. עצם כניסתו לבית הכנסת תזרע את הזרעים למהפכה של ממש – וזה יקרב את הגאולה.

"ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו?"

בחלק השני של השיחה מבקש אליהו לדעת מה שמע רבי יוסי בחורבה. רבי

4. הגיוני משה, תשס"ב, "טהרת הטמאים בטומאת מטהריהם" (עמ' 320-319)

5. חכמינו קבעו נוסח מפורט למי שצריך לקצר בתפילתו, ועיינו בתוספות שדנים אם מדובר כאן בתפילת "הבינו" או בקיצור כל ברכה בפני עצמה.

יוסי מתאר ששמע בת קול המביעה את הצער של ה' על החורבן ועל הגלות. אומר לו אליהו שקול נהי זה נשמע שלוש פעמים בכל יום ויום, אולם כאשר ישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרים קדיש, בשעה זו יש לקב"ה מעט נחמה. נחמה זו מסמלת את התקדמות הגאולה.

יש להתייחס לשתי נקודות בתיאורו של אליהו: א. כניסתו של עם ישראל לבתי כנסיות ובתי מדרשות; ב. אמירת קדיש. לשם אמירת קדיש נדרש מניין, ומניין הוא מציאות של השראת שכינה. הדרישה לומר את הקדיש דווקא במניין מבטאת יותר מכול שהאדם היחיד, גדול ככל שיהיה – ואפילו רבי יוסי שאליהו קורא לו "רבי", לא יוכל לומר קדיש בלי מניין של יהודים. אליהו מחדש לרבי יוסי שעל מנת להביא גאולה יש להכניס את כלל ישראל לבתי כנסיות ולבתי מדרשות כדי להתפלל וללמוד תורה. הנגשת התורה והתפילה לכלל ישראל היא-היא הדרך להבאת הגאולה.

וכשעם ישראל מאוחד בתורה ובתפילה הקב"ה מנענע בראשו. התוספות במקום שואלים למה הקדיש נאמר בארמית ולא בלשון הקודש. אחת מתשובותיהם מבוססת על הנאמר במסכת סוטה (מט, א), שהעולם עומד על הקדיש הנאמר בסוף דרשת הרב. בדרשות השתתפו מגוון אנשים, בהם אנשים שלא הבינו עברית, ועל כן תיקנו את הקדיש בשפה שהמון העם יוכל להבין.

נראה לי להסביר שמה שמחזיק את העולם הוא אותם היהודים שנכנסים לבית המדרש על אף שאינם מבינים את לשון הקודש, ואינם מסתפקים רק בלימוד אלא גם מתפללים בסיומו שיתגדל ויתקדש שמו של ה'. תופעה זו מעידה שיש קיום לעולם, ושהגאולה תמשיך בעזרת ה' להתקדם ולהופיע!